<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

સુરીન્દર સિંહ

વિરુદ્ધ

ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ

ઓગસ્ટ ૮, ૨૦૦૩

[દૌરૈસ્વામી રાજુ અને એચ. કે. સેમા, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ફોજદારી સુનાવણી: હત્યા – કથિત રીતે પાંચ વ્યક્તિઓની સંડોવણી – મુખ્ય આરોપી ધરપકડથી બચતો રહ્યો – પ્રોક્લેમ્ડ ઓફેન્ડર (Proclaimed Offender – ભાગેડુ ગુનેગાર) જાહેર કરાયો – મુખ્ય આરોપીની ગેરહાજરીમાં સુનાવણી – કલમ ૩૦૨ સાથે વાંચતાં કલમ ૩૪ હેઠળ બે આરોપીઓને દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યા અને બાકીના બે આરોપીઓને નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવ્યા – મુખ્ય આરોપીની ધરપકડ, અલગથી સુનાવણી અને નિર્દોષ છૂટકારો – કોઈ અપીલ કરવામાં આવી નહીં – જોકે, દોષિત ઠરાવવામાં આવેલા આરોપીઓ દ્વારા અપીલ કરવામાં આવી – કોર્ટે ઠેરવેલ કે, મુખ્ય આરોપીને નિર્દોષ છોડી

દેવા છતાં, ભલે તે ખોટી રીતે હોય, તે હકીકત અન્ય આરોપીઓને દોષિત ઠરાવવામાં આપમેળે અવરોધરૂપ બનતી નથી અને તેનાથી ઊલટું પણ એવું જ છે – મૃતકના શરીર પર જીવલેણ ઈજાઓ મુખ્ય આરોપી દ્વારા અપીલકર્તાએ મૃતકના હાથ છોડ્યા પછી પહોંચાડવામાં આવી હતી અને આ રીતે તેણે મુખ્ય આરોપીને મદદ કરી ન હતી – હત્યા કરવાના કોઈ ઈરાદા/પૂર્વયોજના (pre-meditation) સાબિત કરતા કોઈ નક્કર પુરાવાની ગેરહાજરીમાં અને મુખ્ય આરોપીને નિર્દોષ છોડી દેવાના આધારે પણ, અપીલકર્તા શંકાનો લાભ (benefit of doubt) મેળવવા માટે હકદાર છે અને આમ તેને મુક્ત કરવામાં આવે છે – ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦; કલમો ૩૪, ૨૦૧ અને ૫૧૧/ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩; કલમ ૩૧૩.

પ્રોસિક્યુશનના જણાવ્યા મુજબ, તે કમનસીબ રાત્રે જ્યારે મૃતકે, નશાની હાલતમાં, આરોપીઓ અને અન્ય લોકો સાથે અભદ્ર ભાષામાં ગાળાગાળી કરી, ત્યારે નશાની હાલતમાં રહેલા આરોપીઓએ તેને માર માર્યો હતો. પીડબલ્યુ–૭ (PW7) અને અન્ય લોકોએ દરમિયાનગીરી કરી અને તેમને અલગ કર્યા. ત્યારબાદ, આરોપીઓમાંના એકે મૃતકને અન્ય આરોપી, જે મુખ્ય આરોપી છે, ના ઘરે ઢસડી ગયો. મૃતકની બૂમો સાંભળીને, પીડબલ્યુ–૭ અને અન્ય લોકો મુખ્ય આરોપીના ઘરની અંદર ગયા અને તેને મૃતકની છાતી પર બેઠેલો અને તેનું ગળું દબાવતો જોયો જ્યારે આરોપી–અપીલકર્તા, જે મૃતકનો ભાઈ છે, તેણે

મૃતકને તેના હાથથી પકડી રાખ્યો હતો અને અન્ય આરોપીઓ મૃતકને મુક્કા મારતા હતા. પીડબલ્યુ–૭ એ પણ નોંધ્યું કે મુખ્ય આરોપીએ મૃતકના અંડકોષ (testicles) પર લાતો મારી હતી. મૃતકનું બીજા દિવસે અવસાન થયું. મૃતકની કથિત રીતે હત્યા કરવા બદલ અપીલકર્તા અને અન્ય ચાર સામે એફઆઈઆર (FIR) નોંધવામાં આવી હતી. મુખ્ય આરોપી ધરપકડથી બચતો રહ્યો અને તેને પ્રોક્લેમ્ડ ઓફેન્ડર (P.O. – ભાગેડુ ગુનેગાર) જાહેર કરવામાં આવ્યો. ટ્રાયલ કોર્ટે, પી.ઓ. ની ગેરહાજરીમાં, અન્ય આરોપીઓ પર કેસ ચલાવ્યો અને તેમાંથી અપીલકર્તા સહિત માત્ર બેને આઈપીસી (IPC) ની કલમ ૩૦૨ સાથે વાંચતાં કલમ ૩૪ હેઠળ ગુના આચરવા બદલ દોષિત ઠેરવ્યા; તે મુજબ તેઓને દોષિંત ઠરાવી સજા ફટકારવામા આવી અને અન્ય બે આરોપીઓને નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવ્યા. બાદમાં, પી.ઓ. ની પણ ધરપકડ કરવામાં આવી અને તેની સામે આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ અને ૩૪ હેઠળના ગુનાઓ માટે કેસ ચલાવવામાં આવ્યો; જો કે, સુનાવણીમાં પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષીઓ ફરી ગયા (turned hostile). આથી, ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા તેને નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવ્યો. રાજ્યે કોઈ અપીલ કરી ન હતી. અન્ય આરોપીઓએ હાઇકોર્ટ સમક્ષ દોષિત ઠરાવવાના હુકમ સામે અપીલ કરી હતી જેમાં તેઓ અસફળ રહ્યા હતા. આથી બે આરોપીઓ દ્વારા વર્તમાન અપીલ કરવામાં આવી છે. તેમાંથી એકનું અવસાન થતાં તેનું નામ કમી કરવામાં આવ્યું હતું.

અપીલકર્તા વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે મુખ્ય આરોપીએ મૃતકના અંડકોષ પર જીવલેણ પ્રહારો કર્યા હતા અને તેને નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે અપીલકર્તાને આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ સાથે વાંચતાં કલમ ૩૪ હેઠળ ગુનાઓ માટે દોષિત ઠરાવવો વાજબી ન હતો, ખાસ કરીને મૃતકને મારી નાખવાની કોઈ પૂર્વયોજિત યોજના/આયોજનની ગેરહાજરીમાં.

અપીલ મંજૂર કરતા, કોર્ટે **કોર્ટે ઠેરવેલ કે:**

૧.૧. કોઈ ફોજદારી કૃત્યમાં, જ્યાં એક કરતાં વધુ વ્યક્તિઓ તે કૃત્ય કરવામાં સંડોવાયેલા હોય અથવા જોડાયેલા હોય, તેઓ તેમના પોતાના કાર્યો દ્વારા અલગ અલગ ગુનાઓ માટે દોષિત હોઈ શકે છે. નિઃશંકપણે જ્યારે આવું ફોજદારી કૃત્ય તમામના સામાન્ય ઈરાદાને (common intention) આગળ વધારવા માટે અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે, ત્યારે આવી દરેક વ્યક્તિ તે કૃત્ય માટે તે જ રીતે જવાબદાર છે જાણે કે તે એકલા તેણે જ કર્યું હોય. જો "ગેરકાયદેસર મંડળી (unlawful assembly)" ના કોઈપણ સભ્ય દ્વારા તે મંડળીના સામાન્ય ઉદ્દેશ્યને (common object) પાર પાડવામાં કોઈ ગુનો આચરવામાં આવે છે અથવા જે તે મંડળીના સભ્યો જાણતા હતા કે તે ઉદ્દેશ્ય સિદ્ધ કરતી વખતે આચરવામાં આવી શકે છે, તો દરેક વ્યક્તિ કે જે તે ગુનો આચરવામાં આવે તે સમયે તે જ મંડળીનો સભ્ય છે, તે તે ગુના માટે દોષિત છે. એ હકીકત કે તેમાંથી કોઈ એકને કેટલીકવાર ખોટી રીતે નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવ્યો હોય અને

રાજ્ય દ્વારા આવા નિર્દોષ છુટકારા સામે કોઈ અપીલ કરવામાં આવી ન હોય, તો તે આપમેળે અન્ય આરોપીઓને દોષિત ઠરાવવામાં અવરોધરૂપ બનતું નથી. સમાન રીતે આવા એકની સજા આપમેળે ઘટનામાં સંડોવાયેલા દરેક વ્યક્તિની સજામાં પરિણમતી નથી, પછી ભલે તેમની વાસ્તવિક ભૂમિકા ગમે તે હોય, ગુનાહિત જવાબદારીનો સામાન્ય અને મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ છે કે માત્ર તે જ વ્યક્તિ કે જે ગુનો આચરે છે તેને દોષિત ઠેરવવામાં આવશે અને સજા આપવામાં આવશે, એવા કિસ્સાઓ સિવાય કે જ્યાં કાયદા હેઠળ વાઇકેરિયસ લાયેબિલિટી (vicarious liability – પ્રતિનિધિત્વની જવાબદારી) નો ખ્યાલ તે હદ સુધી માન્ય હોય અને તે પણ આપેલ કેસમાં તેના માટેની શરતો અસ્તિત્વમાં હોવાનું કડક રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું હોય. [૩૬૮–ડી, ઈ, એફ, જી]

૧.૨. વર્તમાન કિસ્સામાં, આરોપી નં. ૧ અને ૨, જેઓ મૃત્યુ પામ્યા છે, તેમને આરોપી નં. ૧ ના ભાઈ, મૃતકના મૃત્યુનું કારણ બનવા બદલ કલમ ૩૦૨ સાથે વાંચતાં કલમ ૩૪ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા. અપીલકર્તાની ભૂમિકા અંગે પીડબલ્યુ–૭ અને પીડબલ્યુ–૮ દ્વારા મક્કમપણે જણાવવામાં આવેલ સકારાત્મક પુરાવો એ છે કે તેણે મૃતકના હાથ પકડી રાખ્યા હતા, જ્યારે તે નીચે પડેલો હતો અને મુખ્ય આરોપી, પ્રોક્લેમ્ડ ઓફેન્ડર, મૃતકની છાતી પર બેઠો હતો અને તેનું ગળું દબાવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો હતો. પીડબલ્યુ–૭ એ મુખ્ય આરોપીને મૃતકની છાતી પરથી દૂર ધકેલી દીધો અને અપીલકર્તાએ પણ

મૃતકના હાથ છોડી દીધા હોવાનું જણાય છે. તે તબક્કે મુખ્ય આરોપીએ મૃતકના અંડકોષ પર ૩–૫ લાતો મારી હતી. ઘટના રાત્રે ૮–૯ વાગ્યે બની હોવાથી મૃત્યુ ત્વરિત થયું હોવાનું જણાતું નથી, પરંતુ મોડી રાત્રે મૃત્યુ નીપજ્યું હતું. મુખ્ય આરોપીએ જ મોટી ભૂમિકા ભજવી હોવાનું અને મુખ્યત્વે અંડકોષ પર જીવલેણ ઈજાઓ પહોંચાડી હોવાનું કહેવાય છે અને ગરદન કે છાતી પર ઈજા પણ જોવા મળી હતી. અંડકોષ પર લાતો પીડબલ્યુ–૭ દ્વારા તેને છાતી પરથી દૂર ધકેલી દીધા પછી અને વર્તમાન અપીલકર્તાએ તેના હાથ છોડ્યા પછી મારવામાં આવી હતી, જેને અપીલકર્તા શરૂઆતમાં પકડી રાખતો જોવા મળ્યો હતો. [૩૬૮–એચ; ૩૬૯–એ–ડી]

૧.૩. એવું ઠરાવી શકાય નહીં કે અપીલકર્તાએ મૃતકના હાથ પકડી રાખીને મુખ્ય આરોપીને કોઈપણ જીવલેણ ઈજા પહોંચાડવામાં મદદ કરી હતી કારણ કે અંડકોષ પર લાતો મારવામાં આવી હોવાનું કહેવાય છે અને સામાન્ય રીતે પીડબલ્યુ–૭ દ્વારા મુખ્ય આરોપીને મૃતકની છાતી પરથી દૂર ધકેલ્યા પછી જ શક્ય હતું, જ્યારે સાક્ષીઓ દ્વારા એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે તે જ સમયે અપીલકર્તા દ્વારા મૃતકના હાથ પણ છોડી દેવામાં આવ્યા હતા. મુખ્ય આરોપીને નિર્દોષ છોડી દેવાનો નિર્ણય તેને નિર્દોષ છોડી દેવા સામે રાજ્ય દ્વારા કોઈ અપીલ ન હોવાના કારણે અંતિમ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યો છે. તેથી, અપીલકર્તા પર અન્ય આરોપીઓને જીવલેણ ઈજાઓ પહોંચાડવા માટે કોઈપણ રીતે

જવાબદાર હોવાનો અથવા શક્ય બનાવવાનો આરોપ મૂકી શકાય નહીં. આઈપીસીની કલમ ૩૪ નો ઉપયોગ યાંત્રિક રીતે કરવામાં આવ્યો હોય તેવું લાગે છે અને માત્ર એટલા માટે કે, હુમલો આરોપીઓ દ્વારા જૂથમાં કરવામાં આવ્યો હતો, જે રીતે સાક્ષીઓ દ્વારા કહેવામાં આવ્યું હતું અને કોઈ સામાન્ય ઈરાદો (common intention) અથવા આવું કૃત્ય કરવાની પૂર્વધારણા દર્શાવતા અન્ય કોઈ સંજોગોને કારણે નહીં. મુખ્ય આરોપીને નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવ્યા હોવા છતાં, અને મારી નાખવાના સામાન્ય ઈરાદાને સાબિત કરવા માટે કોઈપણ નક્કર પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, અપીલકર્તા શંકાનો લાભ (benefit of doubt) મેળવવા અને મુક્ત થવા માટે હકદાર છે. [૩૬૯–ઈ–એચ]

ફોજદારી અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૮૧૯ ઓફ ૧૯૯૬. સીઆરએલ એ. નં. ૩૩૦–ડીબી ઓફ ૧૯૮૬ માં પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના તારીખ ૨૮.૯.૮૭ ના ચુકાદા અને હુકમમાંથી અપીલકર્તા તરફથી યુ.આર. લલિત, કે.બી. રોહતગી, મહેશ કસાના અને સુશ્રી અપર્ણા રોહતગી જૈન પ્રતિવાદી તરફથી બિમલ રોય જાદ અને સુશ્રી સુનિતા પંડિત.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ ડી. રાજુ દ્વારા આપવામાં આવેલ અપીલકર્તા–આરોપી નં. ૧ અને અન્ય ચાર વ્યક્તિઓ પર ૨૮.૧૧.૧૯૮૫ ના રોજ રાત્રે આશરે ૮–૯ વાગ્યે સંતોખ સિંહ ઉર્ફે સોખાની કથિત હત્યા કરવા બદલ ભારતીય દંડ સંહિતા

(ટૂંકમાં 'IPC') ની કલમ ૩૦૨ સાથે વાંચતાં કલમ ૩૪, ૨૦૧ અને ૫૧૧ હેઠળ ગુનાઓ માટે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. તેમાંથી એક, દર્શન સિંહ નામનો, જે ગામનો સરપંચ કહેવાતો હતો, તેને પકડી શકાયો ન હતો અને તે ધરપકડથી બચતો રહ્યો હતો, જેના કારણે તેને પ્રોક્લેમ્ડ ઓફેન્ડર (Proclaimed Offender) [ટૂંકમાં 'પી.ઓ. (P.O.)'] જાહેર કરવો જરૂરી બન્યો હતો, જેના પરિણામે અધિક સેશન્સ જજ, જલંધર સમક્ષ ૧૯૯૬ ના સેશન્સ કેસ નં. ૮ – ૧૯૮૬ ના સેશન્સ ટ્રાયલ નં. ૧૧ માં માત્ર અપીલકર્તા અને અન્ય ત્રણ સામે જ અસરકારક રીતે સુનાવણી ચાલી શકી હતી. પ્રોસિક્યુશન દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓને ધ્યાનમાં લેતાં ઘટનામાં કોઈ ભૂમિકા ભજવી હોવા અંગે તેમની સામે કોઈ પુરાવો ન હોવાના આધારે વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે ભજન સિંહ (એ–૩) અને બક્ષા (એ–૪) ને નિર્દોષ છોડી દીધા. જો કે અપીલકર્તા અને તરસેમ સિંહ (એ–૨) ને આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ સાથે વાંચતાં કલમ ૩૪ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા, અને આજીવન કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી, તે ઉપરાંત ૫૦૦ રૂપિયાનો દંડ ચૂકવવાનો હતો અને પંજાબ અને હરિયાણા હાઇકોર્ટ, ચંદીગઢમાં ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૯૯–ડીબી ઓફ ૧૯૮૬ માં તેમની અપીલ હારી ગયા પછી સંયુક્ત રીતે આ કોર્ટમાં અપીલ દાખલ કરી હતી. એવું જણાય છે કે બીજા આરોપીનું મૃત્યુ થયું હતું અને તે નોંધતા, ૧૦.૦૫.૧૯૯૬ ના આદેશ દ્વારા અપીલકર્તાઓના લિસ્ટમાંથી તેનું નામ કાઢી નાખવામાં આવ્યું હતું, અને આ અપીલ આગળ ચલાવવા માટે ઉપરોક્ત અપીલકર્તાને એકમાત્ર

અપીલકર્તા તરીકે બાકી રાખવામાં આવ્યો હતો. પ્રોસિક્યુશન દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી જરૂરી અને સંબંધિત હકીકતો નીચે મુજબ છે:–

૨૮.૧૧.૧૯૮૬ ના રોજ રાત્રે આશરે ૮.૦૦ વાગ્યે, હરચરણ સિંહ (પીડબલ્યુ–૭) રતન સિંહ, ઝલમન સિંહ અને અવતાર સિંહ સાથે ગુરુદ્વારાના ચોકમાં હાજર હોવાનું કહેવાય છે, જેઓ ગુરુદ્વારા ગ્રંથ સાહિબના ભોગ સમારોહ માટેની વ્યવસ્થા કરી રહ્યા હતા, જે ૨૯.૧૧.૧૯૮૫ ના રોજ યોજાવાનો હતો, ત્યારે મૃતક સંતોખ સિંહ નશાની હાલતમાં ટ્યુબવેલ તરફથી આવ્યો હોવાનું જણાય છે. તે દર્શન સિંહ (પી.ઓ.) ના ઘર તરફ જતા રસ્તા તરફ આગળ વધ્યો હોવાનું કહેવાય છે. તે સમયે, અપીલકર્તા, તરસેમ સિંહ અને દર્શન સિંહ (પી.ઓ.) પણ નશાની હાલતમાં આવ્યા હોવાનું જણાય છે. મૃતકે કથિત રીતે તેમને બહેનોના નામે ગાળો આપી હતી અને ટિપ્પણી કરી હતી કે આરોપીઓએ તેના પારિવારિક જીવનમાં ખલેલ પહોંચાડી છે અને ત્યારબાદ તેઓ તેની જમીન પણ પચાવી પાડવા માંગે છે. આ સાંભળીને, આરોપીઓએ મૃતકને ધક્કા માર્યા અને પીડબલ્યુ–૭ અને અન્ય લોકોએ દરમિયાનગીરી કરી અને આરોપીઓ પાસે મૃતકને છોડાવી દીધો. પ્રોસિક્યુશનના આગળના વર્ઝન મુજબ, તમામ આરોપીઓએ ત્યારબાદ મૃતકને દર્શન સિંહ (પી.ઓ.) ના ઘરે ઢસડી ગયા અને થોડા સમય પછી તેઓએ દર્શન સિંહ (પી.ઓ.) ના ઘરમાંથી 'માર દિત્તા, માર દિત્તા' નો શોરબકોર સાંભળ્યો. સદર ઘરનો બહારનો દરવાજો ખુલ્લો હોવાથી,

પીડબલ્યુ–૭ રતન સિંહ, અવતાર સિંહ અને ઝલમન સિંહ સાથે ત્યાં ગયા અને જોયું કે દર્શન સિંહ (પી.ઓ.) મૃતકની છાતી પર બેઠો હતો, જે જમીન પર ચત્તાપાટ (supine position) સૂતો હતો અને દર્શન સિંહ મૃતકનું ગળું દબાવવાના પ્રયાસમાં હતો, જ્યારે અપીલકર્તા, સુરીન્દર સિંહ, મૃતકને તેના હાથથી પકડી રાખ્યો હોવાનું કહેવાય છે. અન્ય આરોપી, તરસેમ સિંહ, મૃતકને મુક્કા મારતો જોવા મળ્યો હતો. હરચરણ સિંહ અને અન્ય લોકોએ દર્શન સિંહને મૃતકની છાતી પરથી દૂર ધકેલી દીધો હોવાનું કહેવાય છે અને અપીલકર્તાએ પણ મૃતકના હાથ છોડી દીધા. પ્રક્રિયામાં તે તબક્કે, દર્શન સિંહ (પી.ઓ.) એ મૃતકના અંડકોષ પર ૨–૩ લાતો મારી હોવાનું જણાય છે અને કહ્યું હતું કે મૃતક રોજ ગાળો આપતો હતો અને મામલો એકવાર અને કાયમ માટે પતાવવાનો હતો. અપીલકર્તાએ અન્ય લોકોને દર્શન સિંહના ઘરમાંથી બહાર જવા કહ્યું હોવાનું જણાય છે કારણ કે તે ભાઈઓ વચ્ચેની બાબત હતી. અપીલકર્તા મૃતકનો સગો ભાઈ હોવાનું કહેવાય છે અને તેઓનો મોહિન્દર સિંહ નામનો વધુ એક ભાઈ હતો, જે તેમના ઘરમાં ભાઈઓ સાથે રહેતો હોવાનું કહેવાય છે જ્યાં મૃતક અને અપીલકર્તાના પિતા દર્શન સિંહ તેમની પત્ની સાથે રહેતા હોવાનું કહેવાય છે. ત્યારબાદ, તેઓ વિખેરાઈ ગયા હોવાનું જણાય છે અને બીજા દિવસે તેઓને સંતોખ સિંહ મૃત્યુ પામ્યાની જાણ થઈ હોય તેવું લાગે છે. પીડબલ્યુ–૭ અને અન્ય લોકોએ તેમની વચ્ચે આ બાબતે ચર્ચા કરી હોવાનું જણાય છે અને ત્યારબાદ પીડબલ્યુ–૭ બંગા ખાતેના પોલીસ સ્ટેશને ગયા અને પોલીસ સમક્ષ

નિવેદન (એક્સટ.પી.૨) આપ્યું, જેના આધારે કથિત રીતે ઔપચારિક એફઆઈઆર (એક્સટ. પી.૧) નોંધવામાં આવી હતી.

તપાસ દરમિયાન, ઈન્ક્વેસ્ટ (inquest – પ્રાથમિક તપાસ) હાથ ધરવામાં આવી હોવાનું અને પોસ્ટમોર્ટમ માટે મૃતદેહ મોકલવામાં આવ્યો હોવાનું કહેવાય છે. ઘટનાસ્થળેથી લોહીવાળી માટી પણ લેવામાં આવી હોવાનું કહેવાય છે અને ઘટનાસ્થળનો નકશો પણ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હોવાનું કહેવાય છે. સંબંધિત તમામની પૂછપરછ અને નિવેદનો નોંધ્યા પછી અને આરોપીઓની ધરપકડ કર્યા પછી અને પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ મળ્યા પછી જેમાં પીડબલ્યુ–૧, ડોક્ટર જેણે પોસ્ટમોર્ટમ તપાસ કરી હતી, દ્વારા જણાવાયું હતું કે મૃત્યુ મૃતકના અંડકોષ પર ઈજા નં. ૪ ના કારણે ન્યુરોજેનિક શોક કાર્ડિયાક અરેસ્ટ (neurogenic shock cardiac arrest), તેમજ ગરદન પર ઈજા નં. ૧ ના કારણે શ્વાસ રૂંધાવાથી (asphyxia) થયું હતું; કે તે ઈજાઓ સામાન્ય રીતે પ્રકૃતિના ક્રમમાં મૃત્યુ નિપજાવવા માટે પૂરતી હતી. ત્યારબાદ, અગાઉ નોંધ્યા મુજબ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી અને દર્શન સિંહ, સરપંચ, કે જેને પ્રોક્લેમ્ડ ઓફેન્ડર જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો તેની ગેરહાજરીમાં, અન્ય આરોપીઓ સામે સુનાવણી ચાલુ રહી અને પૂર્ણ થઈ. વિદ્વાન ટ્રાયલ જજને પ્રોસિક્યુશનના કેસમાં આરોપી નં. ૧ અને ૨ સુધી સંતોષ થયો અને તેઓને દોષિત ઠેરવ્યા, જે અગાઉ નોંધ્યું હતું, પરંતુ બાકીના બે, એ–૩ અને એ–૪ ને નિર્દોષ છોડી દીધા. નારાજ થઈને, એ–

૧ અને એ–૨ એ હાઇકોર્ટ સમક્ષ અપીલ પર બાબત આગળ વધારી. હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે વિદ્વાન ટ્રાયલ જજ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા નિષ્કર્ષો અને તારણો સાથે સહમતિ દર્શાવી અને તેને કરવામાં આવેલા પડકારમાં કોઈ નોંધપાત્ર તથ્ય જણાતું નથી, જેના પરિણામે અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી. આથી, આ અપીલ છે.

બાબત આમ ઊભી હતી, ત્યારે એવું જણાય છે કે દર્શન સિંહ, જે શરૂઆતમાં શોધી શકાયો ન હતો, તેની ધરપકડ કરવામાં આવી અને અન્ય ચાર સાથે સુનાવણી માટે લાવવામાં આવ્યો, તેની ધરપકડ કરવામાં આવી, પૂછપરછ કરવામાં આવી અને ૨૯.૧૧.૧૯૮૫ ના મૂળ એફઆઈઆર નં. ૩૬૫ ના સંદર્ભમાં સેશન્સ કેસ નં. ૯૮ ઓફ ૧૯૮૯ માં આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળ સુનાવણીનો સામનો કરવા માટે ટ્રાયલ જજ સમક્ષ ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવી. દર્શન સિંહ સામેની આ સુનાવણી દરમિયાન, સદર આરોપીએ દોષિત ન હોવાનું કબૂલ્યું. પ્રોસિક્યુશને પીડબલ્યુ–૧ તરીકે પોસ્ટમોર્ટમ કરનાર ડોક્ટર, અગાઉની સુનાવણીની જેમ, અને એક અવતાર સિંહ (પીડબલ્યુ–૨), રતન સિંહ (પીડબલ્યુ–૩), હરચરણ સિંહ (પીડબલ્યુ–૪) (જે અગાઉની સુનાવણી દરમિયાન પીડબલ્યુ–૭ હતા), મદન લાલ શારદા (પીડબલ્યુ–૫) અને સબ–ઇન્સ્પેક્ટર જસબીર સિંહ (પીડબલ્યુ–૬) ની તપાસ કરી હોવાનું જણાય છે. ડોક્ટર (પીડબલ્યુ–૧) એ બીજી સુનાવણીમાં અગાઉના પ્રસંગની જેમ જ વાત

કરી હોવાનું જણાય છે. અવતાર સિંહ (પીડબલ્યુ–૨) અને રતન સિંહ (પીડબલ્યુ–૩), જેઓ પીડબલ્યુ–૪ સાથે ઘટનાના નજરે જોનારા સાક્ષીઓ હોવાનું કહેવાય છે, તેઓએ પ્રોસિક્યુશનની વાર્તાને કોઈ પણ હદે સમર્થન આપ્યું નથી કારણ કે તેઓએ એવું જણાવ્યું હોય તેવું લાગે છે કે તેઓ જાણતા નથી કે સંતોખ સિંહ ઉર્ફે સોખાની હત્યા કોણે કરી. આ તબક્કે એ દર્શાવવું ઉપયોગી છે કે અવતાર સિંહ અને રતન સિંહ, જેમની અનુગામી સુનાવણીમાં પીડબલ્યુ–૨ અને ૩ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી, તેઓને અગાઉની સુનાવણીમાં આરોપીઓ દ્વારા ફોડી લેવામાં આવ્યા હોવાથી પ્રોસિક્યુશન દ્વારા પડતા મૂકવામાં આવ્યા હતા. હરચરણ સિંહ, જેની અનુગામી સુનાવણીમાં પીડબલ્યુ–૪ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી, તેણે ભારપૂર્વક જણાવ્યું હોય તેવું લાગે છે કે દર્શન સિંહ, ભૂતપૂર્વ સરપંચ, જે આરોપીઓમાંનો એક હતો અને જેના ઘરમાં કથિત રીતે ઘટના બની હતી, તે બીજી સુનાવણીનો સામનો કરી રહેલા દર્શન સિંહથી અલગ વ્યક્તિ હતો. તેમના આ આધાર પર, તેઓએ બીજી સુનાવણીમાં એવું જણાવ્યું હોય તેવું લાગે છે કે તેમણે ક્યારેય એવું કહ્યું નથી કે આરોપી, જે તે સમયે દર્શન સિંહ તરીકે બીજી સુનાવણીનો સામનો કરી રહ્યો હતો, તેણે સંતોખ સિંહ ઉર્ફે સોખાની હત્યા કરી છે. પી.ડબલ્યુ. તરીકે તપાસવામાં આવેલા સદર ત્રણ ખાનગી સાક્ષીઓને ફરી ગયેલા (hostile) જાહેર કરવામાં આવ્યા અને પ્રોસિક્યુશન દ્વારા તેમની ઉલટતપાસ કરવામાં આવી, પરંતુ પ્રોસિક્યુશનના કેસને સમર્થન આપવા માટે કોઈ અનુકૂળ પ્રતિસાદ મળ્યો નહીં. ઝલમન સિંહ, જે

ઘટનાના નજરે જોનારા સાક્ષીઓમાંના એક હોવાનું કહેવાય છે અને અગાઉની સુનાવણીમાં પીડબલ્યુ–૮ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી, તેને બીજી સુનાવણીમાં પ્રોસિક્યુશન દ્વારા પડતો મૂકવામાં આવ્યો હોય તેવું લાગે છે કારણ કે તેને આરોપીઓ દ્વારા ફોડી લેવામાં આવ્યો હતો. ઘટનાઓના આવા વળાંક અને બીજી સુનાવણી દરમિયાન દર્શન સિંહને સંડોવવા માટે કાયદેસર રીતે સ્વીકાર્ય પુરાવાઓના સંપૂર્ણ અભાવના પ્રકાશમાં, વિદ્વાન એડિશનલ સેશન્સ જજ, જલંધરે, તેમના ૪.૩.૧૯૯૧ ના ચુકાદા દ્વારા, સદર દર્શન સિંહને નિર્દોષ જાહેર કર્યો.

અપીલકર્તાના વકીલને ૧૦.૫.૧૯૯૬ ના રોજ આપવામાં આવેલી મંજૂરી સાથે રેકોર્ડ પર એવી સામગ્રી મૂકવામાં આવી છે કે શું સહ–આરોપી દર્શન સિંહને નિર્દોષ છોડી દેવા સામે કોઈ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી છે કે કેમ તે જાણવા માટે, ૧૭.૬.૧૯૯૬ ની તારીખનો એક પત્ર જે ચંદીગઢ ખાતેના પંજાબના એડવોકેટ જનરલની ઑફિસમાંથી પ્રાપ્ત થયો હોવાનું કહેવાય છે કે તે ઑફિસમાં જાળવવામાં આવેલા રેકોર્ડ મુજબ પંજાબ રાજ્યએ દર્શન સિંહ નામના આરોપી સામે કોઈ અપીલ દાખલ કરી ન હતી, તે કેસમાં જેનો વિષય સદર પત્રમાં સ્ટેટ વિરુદ્ધ દર્શન સિંહ તરીકે વંચાય છે, જે એફઆઈઆર નં. ૩૬૫ તારીખ ૨૯.૧૧.૧૯૮૫ હેઠળ આઈપીસીની કલમ ૩૦૨/૩૪ હેઠળનો કેસ છે, અને

વિદ્વાન એડિશનલ સેશન્સ જજ, જલંધર દ્વારા ૪.૩.૧૯૯૧ ના રોજ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો.

પક્ષકારોની સંબંધિત દલીલો તરફ ધ્યાન આપતા પહેલા, અગાઉની સુનાવણીમાં પ્રોસિક્યુશન દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓના સંબંધિત સારાંશનો સંદર્ભ આપવો ઉપયોગી તેમજ જરૂરી છે, જેના પરિણામે અપીલકર્તા અને અન્ય એકને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા. અગાઉ નોંધ્યું હતું તેમ, પીડબલ્યુ–૧ ડોક્ટર હતા, જેમણે પોસ્ટમોર્ટમ તપાસ કરી હતી. તેમણે વિસ્તૃત રીતે કેટલીક આવશ્યક વિગતો સાથે વાત કરી કે જ્યારે પોસ્ટમોર્ટમ તપાસ માટે મૃતદેહ મળ્યો ત્યારે તેની સ્થિતિ કેવી હતી, બાહ્ય તપાસમાં અને આંતરિક તપાસ પછી જોવા મળેલી ઈજાઓની પ્રકૃતિ અને પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ (એક્સટ. પી.૨૧) માં દર્શાવ્યા મુજબ તેમના મતે, સંતોખ સિંહના મૃત્યુનું વાજબી કારણ શું હતું. જેઓ ઘટનાના સાક્ષી હોવાનું કહેવાય છે તેમાંથી, હરચરણ સિંહ અને ઝલમન સિંહની પીડબલ્યુ–૭ અને ૮ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી અને તેમના પુરાવા માત્ર સંબંધિત જ નથી પરંતુ ઘટનાના કથિત નજરે જોનારા સાક્ષીઓ તરીકે મહત્વ પણ મેળવે છે. અન્ય સાક્ષીઓ, પીડબલ્યુ–૨ થી ૬, તપાસ દરમિયાન લેવાયેલા વિવિધ પગલાં માટે માત્ર સાક્ષીઓ હતા અને પીડબલ્યુ ૧૦ અને ૧૧ અનુક્રમે એએસઆઈ (ASI) અને એસઆઈ (SI) હતા, જેમણે તપાસ કરી હતી. પીડબલ્યુ–૭, જેમ કે તેણે આપેલા પુરાવા પરથી જોઈ શકાય છે, તેણે જણાવ્યું કે તે અને અન્ય લોકો,

અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, ઊભા હતા ત્યારે મૃતક તે બાજુથી આરોપીઓને ગાળો આપતો આવ્યો અને તેમના દ્વારા મૃતક અને આરોપીઓને અલગ કરવા અને ત્યારબાદ તેમને દર્શન સિંહના ઘરની અંદર ખેંચી જવા અંગે અને ઘરની અંદર તેઓએ શું જોયું તે અંગે. જ્યાં સુધી અપીલકર્તાનો સંબંધ છે, જ્યારે મૃતક નીચે પડેલો હતો અને દર્શન સિંહ તેની છાતી પર બેસીને ગળું દબાવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો હતો, ત્યારે તે મૃતકના હાથ પકડી રહ્યો હોવાનું કહેવાય છે. આ સાક્ષીએ કે પીડબલ્યુ–૮ એ મૃતકને મારવા અથવા શરીરના કોઈપણ ભાગ પર કોઈપણ પ્રકારની ઈજા પહોંચાડવાનું અન્ય કોઈ પ્રત્યક્ષ કૃત્ય દર્શાવ્યું ન હતું. સાક્ષીએ પીડબલ્યુ દ્વારા આરોપી દર્શન સિંહને મૃતકની છાતી પરથી દૂર ધકેલી દેવા અંગે અને અપીલકર્તાએ માત્ર મૃતકના હાથ છોડી દીધા એટલું જ નહીં, પરંતુ અન્ય લોકોને ત્યાંથી જવા માટે પણ કહ્યું કારણ કે તે શુદ્ધ રીતે ભાઈઓ વચ્ચેની બાબત હતી. આ સાક્ષીએ ખૂબ જ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું કે દર્શન સિંહ માત્ર એવું જ નહોતો કહેતો કે મૃતક રોજ ગાળો આપતો હતો અને મામલો એકવાર અને કાયમ માટે પતાવવાનો હતો, પરંતુ છાતી પર બેસવા અને મૃતકનું ગળું દબાવવાનો પ્રયાસ કરવા ઉપરાંત, જ્યારે તેને મૃતકની છાતી પરથી મુક્ત કરવામાં આવ્યો ત્યારે ૨–૩ લાતો પણ મારી હતી. એવું જણાય છે કે આ સાક્ષી દર્શન સિંહ પ્રત્યે એટલો સારો ભાવ નથી ધરાવતો જે ઉલટતપાસમાં કરવામાં આવેલા કેટલાક સૂચનો પરથી જોઈ શકાય છે, પરંતુ તેનાથી તે પોતે કંઈ ખોટું બોલી રહ્યો હતો તેવું સાબિત થતું નથી. પીડબલ્યુ–૮, ઘટનાનો અન્ય સાક્ષી, જોકે પીડબલ્યુ–

૭ દ્વારા બોલાયેલ વર્ઝન સાથે વ્યાપકપણે સહમત છે, તેણે જણાવ્યું કે સંતોખ સિંહ દર્શન સિંહના ઘર તરફ જતા ટ્યુબવેલ તરફથી આવ્યો હતો, અને જ્યારે દર્શન સિંહ અને અન્ય આરોપીઓ સામેની દિશામાંથી આવ્યા ત્યારે મૃતકે તેમને ગાળો આપી અને પછી ત્રણેય આરોપીઓએ મૃતકને પકડી લીધો; કે જેઓ હાજર હતા તેઓએ સાક્ષીઓ સહિત આરોપીઓ પાસેથી મૃતકને છોડાવ્યો અને ત્યારપછી મૃતક અન્ય આરોપીઓ પાછળ દર્શન સિંહના ઘરમાં પ્રવેશ્યો હતો. ઘરની અંદર શું થયું તે અંગે પણ, આ સાક્ષીએ પીડબલ્યુ–૭ ના વર્ઝનને સમર્થન આપ્યું કે અપીલકર્તાએ મૃતકના હાથ પકડ્યા હતા અને તરસેમ સિંહ, અન્ય આરોપી, જેનું અવસાન થયું છે, તે મૃતકને મુક્કા મારતો જોવા મળ્યો હતો. આ તમામ વ્યક્તિઓએ દર્શન સિંહને મૃતકની છાતી પરથી ધકેલી દીધો હોવાનું કહેવાય છે અને તે સમયે સદર દર્શન સિંહે મૃતકના અંડકોષ પર ૪–૫ લાતો મારી હોવાનું જણાય છે. આ સાક્ષીએ એ પણ જુબાની આપી કે બીજા દિવસે રાત્રિ દરમિયાન સંતોખ સિંહના મૃત્યુની જાણ થતાં, આ સાક્ષી સહિત અન્ય લોકોએ પીડબલ્યુ–૭ ને પોલીસમાં મામલાની જાણ કરવા માટે નિયુક્ત કર્યા. આવા પુરાવાઓના પ્રકાશમાં જ વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે, અગાઉની સુનાવણી પૂર્ણ કર્યા પછી અને સીઆર. પી.સી. ની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીઓની તપાસ કર્યા પછી, રેકોર્ડ પરની સામગ્રીનું વિશ્લેષણ કર્યું અને એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા કે ઘટના દર્શન સિંહ (પી.ઓ.) ના ઘરની અંદર બની હતી; કે મૃતક અને આરોપીઓના અલગ થયા પછી પણ, જ્યારે તેઓ બહાર ઝઘડ્યા હતા, ત્યારે

આરોપીઓ મૃતકને દર્શન સિંહના ઘરની અંદર લઈ ગયા હતા અને કોઈપણ દરે, મૃતક સમાન રીતે અન્ય લોકોને અપશબ્દો બોલતો જોવા મળ્યો હતો જેમ કે આ સાક્ષીઓ દ્વારા જુબાની આપવામાં આવી હતી. વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે વધુમાં, પીડબલ્યુ–૭ અને ૮ ના પુરાવા નોંધીને, અંતિમ ભાગમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:–

"૨૩. વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી કે સુરીન્દર સિંહ આરોપી માત્ર મૃતકના હાથ પકડી રહ્યો હતો અને તેને આઈપીસીની કલમ ૩૨૩ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવે જ્યારે તરસેમ સિંહ મૃતકને મુક્કા મારતો હતો જેના પરિણામે અસ્થિભંગ (fractures) થયા હતા અને તે આઈપીસીની કલમ ૩૨૫ હેઠળ જવાબદાર રહેશે. તે અંડકોષ પર ઈજા નં. ૪ હતી, જેના પરિણામે ન્યુરોજેનિક શોક, કાર્ડિયાક અરેસ્ટ થયો, તેમજ ગરદન પર ઈજાને કારણે શ્વાસ રૂંધાયો. હું વિદ્વાન વકીલની એ દલીલ સાથે સંમત છું કે કારણ કે દર્શન સિંહ (પીઓ) આ કોર્ટમાં સુનાવણીનો સામનો કરી રહ્યો નથી. તેના પર લાગેલા કોઈપણ આક્ષેપોનો હાલ નિર્ણય કરવાનો નથી. ડોક્ટરના મતે, ગરદન પર ઈજાને કારણે શ્વાસ રૂંધાવાની સાથે અંડકોષ પર ઈજા જે ઈજા નં. ૧ ને અનુરૂપ છે તે સામૂહિક રીતે મૃત્યુનું કારણ બનવા માટે પૂરતી હતી અને ઈજા નં. ૪ મૃત્યુનું કારણ બનવા માટે પૂરતી હોઈ શકે છે અને અન્ય ઈજાઓ ફાળો આપનાર છે. પરંતુ ડોક્ટરનું અગાઉનું નિવેદન દર્શાવે છે કે અંડકોષ પરની આ ઈજા નં. ૪ તેમજ ઈજા નં. ૧, જેના

કારણે શ્વાસ રૂંધાયો તેના કારણે સંતોખ સિંહનું મૃત્યુ થયું હતું. હું તરસેમ સિંહ અને સુરીન્દર સિંહ, આરોપીઓને આઈપીસીની કલમ ૩૦૨/૩૪ હેઠળ દોષિત ઠરાવું છું અને તે મુજબ તેમને સજા કરું છું." હત્યાના ગંભીર ગુના માટે કોઈ વ્યક્તિને દોષિત ઠેરવતા પહેલા વિદ્વાન ટ્રાયલ જજની વિચારણા ભાગ્યે જ ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ (objective) ન્યાયિક હોય તેવું લાગે છે.

ડિવિઝન બેન્ચના વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ, રેકોર્ડ પરના પુરાવા અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલા ચુકાદાનો બારીકાઈથી અભ્યાસ કર્યો હોવાનું અવલોકન કર્યા પછી, એવો અભિપ્રાય ધરાવતા હતા કે ટ્રાયલ કોર્ટના ચુકાદામાં જણાવેલા કારણોસર, પ્રોસિક્યુશન મૃતક પ્રત્યેની નારાજગી માટેના હેતુને સ્થાપિત કરવામાં સક્ષમ હતું અને કારણ કે, તેમના મતે, પીડબલ્યુ–૭ અને ૮ એ ઘટના સમયે શું થયું તેનો સુસંગત અહેવાલ આપ્યો હતો, તેમના પુરાવા તબીબી પુરાવા સાથે મળીને પ્રોસિક્યુશનના કેસને સમર્થન આપે છે અને તેમાં હકીકતોની સંપૂર્ણતા પર, સામાન્ય ઈરાદાનું અનુમાન અનિવાર્ય જણાયું હતું, આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ સાથે વાંચતાં કલમ ૩૪ હેઠળ દોષિત ઠરાવવો વાજબી હતો.

અપીલકર્તાના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે ભારપૂર્વક દલીલ કરી કે જ્યારે મૃતક નીચે પડેલો હતો અને દર્શન સિંહ તેની છાતી પર બેઠો હતો ત્યારે અપીલકર્તાની મૃતકના હાથ પકડવાની ક્રિયા, તેની સામેની કોઈપણ સજાને વાજબી ઠેરવી શકે

નહીં અને, કોઈપણ દરે, આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ સાથે વાંચતાં કલમ ૩૪ હેઠળ સજા વાજબી ઠેરવી શકે નહીં. અપીલકર્તા વતી ખૂબ જ મજબૂત રીતે કરવામાં આવેલી વધુ રજૂઆત એ હતી કે જ્યારે મુખ્ય ગુનેગાર તરીકે જોવા મળેલ, એટલે કે દર્શન સિંહ (પી.ઓ.), વર્તમાન સુનાવણીમાં પીડબલ્યુ–૭ અને ૮ ના પુરાવા મુજબ પણ, જે સમયની દ્રષ્ટિએ અગાઉ હતું, જેને ગળું દબાવવાના પ્રયાસો તેમજ આખરે મૃતકના અંડકોષ પર જાતે જ ૩–૫ લાતો મારવા જેવા તમામ પ્રત્યક્ષ કૃત્યોનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો, તેને નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવ્યો, ત્યારે અપીલકર્તાને આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ સાથે વાંચતાં કલમ ૩૪ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવો એ માત્ર અન્યાયી જ નહીં પરંતુ શરતોનો વિરોધાભાસ પણ હશે. વિદ્વાન વકીલે આગળ દલીલ કરી કે એક જ ઘટનાના સંદર્ભમાં બે વિરોધાભાસી અને અસંગત તારણો હોઈ શકે નહીં કે જેથી અપીલકર્તાની નજીવી ભૂમિકાને ધ્યાનમાં લીધા વિના, તેને ગમે તે રીતે દોષિત ઠેરવી શકાય, ખાસ કરીને મૃતકને મારી નાખવાની કોઈ પૂર્વયોજિત યોજના અથવા આયોજનની ગેરહાજરીમાં. વાસ્તવમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવાની પ્રકૃતિ તરફ અમારું ધ્યાન દોરતા, અપીલકર્તા વતી છેલ્લે એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાને કોઈપણ ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં અને તેને સંપૂર્ણપણે નિર્દોષ છોડી દેવો જોઈતો હતો.

પ્રતિવાદી–રાજ્યના વિદ્વાન વકીલે પણ વર્તમાન કેસમાં હાઇકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાઓ અને વિદ્વાન એડિશનલ સેશન્સ જજ, જલંધર દ્વારા વર્તમાન કેસમાં અને દર્શન સિંહના સંદર્ભમાં અનુગામી સુનાવણી પછી આપવામાં આવેલા ચુકાદાઓ અને પુરાવાઓના સંબંધિત ભાગો તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું.

અમે બંને પક્ષે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલની રજૂઆતો પર કાળજીપૂર્વક વિચાર કર્યો છે. કે કોઈ ફોજદારી કૃત્યમાં, જ્યાં એક કરતાં વધુ વ્યક્તિઓ તે કૃત્ય કરવામાં સંડોવાયેલા હોય અથવા જોડાયેલા હોય, તેઓ તેમના પોતાના કાર્યો દ્વારા અલગ અલગ ગુનાઓ માટે દોષિત હોઈ શકે છે. નિઃશંકપણે જ્યારે આવું ફોજદારી કૃત્ય તમામના સામાન્ય ઈરાદાને આગળ વધારવા માટે અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે, ત્યારે આવી દરેક વ્યક્તિ તે કૃત્ય માટે તે જ રીતે જવાબદાર છે જાણે કે તે એકલા તેણે જ કર્યું હોય. જો "ગેરકાયદેસર મંડળી" ના કોઈપણ સભ્ય દ્વારા તે મંડળીના સામાન્ય ઉદ્દેશ્યને પાર પાડવામાં કોઈ ગુનો આચરવામાં આવે છે અથવા જે તે મંડળીના સભ્યો જાણતા હતા કે તે ઉદ્દેશ્ય સિદ્ધ કરતી વખતે આચરવામાં આવી શકે છે, તો દરેક વ્યક્તિ કે જે તે ગુનો આચરવામાં આવે તે સમયે તે જ મંડળીનો સભ્ય છે, તે તે ગુના માટે દોષિત છે. એ હકીકત કે તેમાંથી કોઈ એકને કેટલીકવાર ખોટી રીતે નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવ્યો હોય અને રાજ્ય દ્વારા આવા નિર્દોષ છુટકારા સામે કોઈ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી ન હોય, તો તે આપમેળે અન્ય આરોપીઓને દોષિત ઠરાવવામાં

અવરોધરૂપ બનતું નથી. સમાન રીતે આવા એકની સજા આપમેળે ઘટનામાં સંડોવાયેલા કહેવાતા દરેક વ્યક્તિની સજામાં પરિણામતી નથી, પછી ભલે તેમની વાસ્તવિક ભૂમિકા ગમે તે હોય, ગુનાહિત જવાબદારીનો સામાન્ય અને મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ છે કે માત્ર તે જ વ્યક્તિ કે જે ગુનો આચરે છે તેને દોષિત ઠેરવવામાં આવશે અને સજા આપવામાં આવશે, એવા કિસ્સાઓ સિવાય કે જ્યાં કાયદા હેઠળ વાઇકેરિયસ લાયેબિલિટી (પ્રતિનિધિત્વની જવાબદારી) નો ખ્યાલ તે હદ સુધી માન્ય હોય અને તે પણ આપેલ કેસમાં તેના માટેની શરતો અસ્તિત્વમાં હોવાનું કડક રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું હોય.

જ્યાં સુધી હાથ પરના કેસનો સંબંધ છે, સુરીન્દર સિંહ (આરોપી નં. ૧) અને તરસેમ સિંહ (આરોપી નં. ૨), જેઓ મૃત્યુ પામ્યા છે, તેમને આરોપી નં. ૧ ના ભાઈ – સંતોખ સિંહ ઉર્ફે સોખાના મૃત્યુનું કારણ બનવા બદલ કલમ ૩૪ ની મદદથી કલમ ૩૦૨ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા. અપીલકર્તાની ભૂમિકા અંગે પીડબલ્યુ–૭ અને પીડબલ્યુ–૮ દ્વારા મક્કમપણે જણાવવામાં આવેલ સકારાત્મક પુરાવો એ છે કે તેણે મૃતકના હાથ પકડી રાખ્યા હતા, જ્યારે તે નીચે પડેલો હતો અને દર્શન સિંહ, સરપંચ, જે પ્રોક્લેમ્ડ ઓફેન્ડર હતો, તે મૃતકની છાતી પર બેઠો હતો અને તેનું ગળું દબાવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો હોવાનું કહેવાય છે. પીડબલ્યુ–૭ એ દર્શન સિંહને મૃતકની છાતી પરથી દૂર ધકેલી દીધો હોવાનું કહેવાય છે અને અપીલકર્તાએ પણ તેના દ્વારા પકડેલા હાથ છોડી દીધા હોવાનું

જણાય છે. તે તબક્કે દર્શન સિંહે મૃતકના અંડકોષ પર ૩–૫ લાતો મારી હોવાનું કહેવાય છે. મૃત્યુ ત્વરિત થયું હોવાનું જણાતું નથી અને રેકોર્ડ પરના પુરાવા એ છે કે ઘટના રાત્રે ૮–૯ વાગ્યે બની હતી, પરંતુ મોડી રાત્રે તેના ઘરમાં મૃત્યુ નીપજ્યું હતું. રેકોર્ડ પરના પુરાવા મુજબ, આરોપી દર્શન સિંહે જ મોટી ભૂમિકા ભજવી હોવાનું અને મુખ્યત્વે અંડકોષ પર જીવલેણ ઈજાઓ પહોંચાડી હોવાનું કહેવાય છે અને ગરદન કે છાતી પર ઈજા પણ જોવા મળી હતી. અંડકોષ પર લાતો પીડબલ્યુ–૭ દ્વારા તેને છાતી પરથી દૂર ધકેલી દીધા પછી અને વર્તમાન અપીલકર્તાએ તેના હાથ છોડ્યા પછી મારવામાં આવી હતી, જેને અપીલકર્તા શરૂઆતમાં પકડી રાખતો જોવા મળ્યો હતો. સદર દર્શન સિંહ પ્રથમ સુનાવણી દરમિયાન એક પ્રોક્લેમ્ડ ઓફેન્ડર હતો જેની સાથે આપણે સીધા સંબંધિત છીએ, અને દર્શન સિંહને પકડવામાં આવ્યા પછી બીજી સુનાવણીમાં, કોર્ટે પીડબલ્યુ–૭ અને પીડબલ્યુ–૮ ની તપાસ કરવા છતાં, અવતાર સિંહ અને રતન સિંહ ઉપરાંત જેઓ ઘટનાના અન્ય નજરે જોનારા સાક્ષીઓ હોવાનું જણાવાયું હતું, તેને નિર્દોષ છોડી દીધો. જ્યાં સુધી અપીલકર્તાનો સંબંધ છે, એવું ઠરાવી શકાય નહીં કે તેણે મૃતકના હાથ પકડી રાખીને દર્શન સિંહને કોઈપણ જીવલેણ ઈજા પહોંચાડવામાં મદદ કરી હતી અને અંડકોષ પર લાતો મારવામાં આવી હોવાનું કહેવાય છે અને સામાન્ય રીતે પીડબલ્યુ–૭ દ્વારા દર્શન સિંહને મૃતકની છાતી પરથી દૂર ધકેલ્યા પછી જ શક્ય હતું, જ્યારે સાક્ષીઓ દ્વારા એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે તે જ સમયે અપીલકર્તા દ્વારા મૃતકના હાથ પણ

છોડી દેવામાં આવ્યા હતા. દર્શન સિંહને નિર્દોષ છોડી દેવાનો નિર્ણય તેને નિર્દોષ છોડી દેવા સામે રાજ્ય દ્વારા કોઈ અપીલ ન હોવાના કારણે અંતિમ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યો છે. તેથી, અપીલકર્તા પર દર્શન સિંહને જીવલેણ ઈજાઓ પહોંચાડવા માટે કોઈપણ રીતે જવાબદાર હોવાનો અથવા શક્ય બનાવવાનો આરોપ મૂકી શકાય નહીં. આઈપીસીની કલમ ૩૪ નો ઉપયોગ યાંત્રિક રીતે કરવામાં આવ્યો હોય તેવું લાગે છે અને માત્ર એટલા માટે કે, હુમલો આરોપીઓ દ્વારા જૂથમાં કરવામાં આવ્યો હતો, જે રીતે સાક્ષીઓ દ્વારા કહેવામાં આવ્યું હતું અને કોઈ સામાન્ય ઈરાદો અથવા આવું કૃત્ય કરવાની પૂર્વધારણા દર્શાવતા અન્ય કોઈ સંજોગોને કારણે નહીં. દર્શન સિંહ, મુખ્ય આરોપી, ને નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવ્યા હોવા છતાં, અને મારી નાખવાના સામાન્ય ઈરાદાને સાબિત કરવા માટે કોઈપણ નક્કર પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, અપીલકર્તા શંકાનો લાભ (benefit of doubt) મેળવવા અને મુક્ત થવા માટે હકદાર છે.

ઉપરોક્ત કારણોસર, અમે અપીલકર્તા, આરોપી નં. ૧ ની સજા રદ કરીએ છીએ. જ્યાં સુધી તેનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી અપીલ મંજૂર કરવામાં આવશે. જામીન બોન્ડ ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવશે.

અપીલો મંજૂર.

This judgment has been translated using AI Assisted Translation Tool.

==========

<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.